

EDUWorksDB.com

Tarjimada eng yaxshi ilmiy va yaqin ilmiy maqolalar

MENU

Siyosiy jiu-jitsudan tortib to jo'shqin otashin dinamikaga qadar: qatag'on qanday mobilizatsiya qilishga yordam beradi

August 10, 2020 Politics, Sociology Comments: 0

Source: <https://www.bmartin.cc/pubs/15Schock.html>

Chop etilgan Kurt Schock (muh.), *Fuqarolik qarshilik: Nozo'ravon kurashning qiyosiy istiqbollari* (Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 2015), sahifalar 145-167
[nashr etilgan bobning pdf](#)

Brian Martin

Ga boring

[Brian Martinning zo'ravonliksiz harakatlar to'g'risidagi nashrlari](#)

[Backfire materiallari](#)

[Brian Martin nashrlari](#)

Brian Martin veb-sayti

1991 yil 12 noyabrda Sharqiy Timor poytaxti Dili shahrida minglab odamlar dafn marosimiga qo'shilishdi. Bu marosim ikki hafta oldin Indoneziyalik askarlar qo'lida vafot etgan mustaqillik tarafdori Sebastiao Gomes sharafiga edi. Namoyishchilar Indoneziyaning boshqaruviga qarshi ommaviy norozilik namoyishi bo'lib, namoyishchilar shiorlar bilan chiqishgan. Indoneziya qo'shinlari motam tutgan tomonga qarab yurishgan.

Indoneziya qo'shinlari Santa Cruz qabristoniga kirishganda to'satdan himoyasiz motam tutqunlariga qarata o'q uzdilar, ko'p odamlarni o'ldirdilar va yarador qildilar. Ushbu voqea Dili qirg'ini sifatida tanilgan.

Sharqiy Timor ilgari Portugaliyaning mustamlakasi edi. U Tinch okeanining janubiy qismida, Avstraliyaning shimolida, arxipelagidagi kichkina orolning yarmida joylashgan bo'lib, ularning ko'p qismi Indoneziya mamlakatini tashkil qiladi. 1975 yilda Indoneziya qo'shinlari Sharqiy Timorga bostirib kirishdi. Keyingi partizanlar qarshilik urushida o'n minglab Sharqiy Timorliklar janglarda yoki ochlikdan o'ldi, ehtimol, taxminan ikki yuz ming, aholining uchdan bir qismi.

Indoneziyalik bosqinchilarning juda katta harbiy qudratini hisobga olgan holda, tinch namoyishchilarni qirg'in qilish ularning ustunligidan dalolat beradi va Sharqiy Timorga norozilikning har qanday shaklidan qochish kerakligi haqida signal yuboradi. Ammo aslida sodir bo'lgan voqea aksincha edi. Ushbu qirg'in Sharqiy Timorning mustaqilligini qo'llab-quvvatlagan xalqaro harakatga kuchli turtki bo'ldi. Bu kurashda hal qiluvchi burilish davri bo'ldi (Kohen 1999; Nevins 2005).

G'aroyib tuyulishi mumkin, Sharqiy Timoriya uchun dramatik zaiflik, zaiflik va fojia, ularning ishiga shu qadar kuchli xizmat ko'rsatishi mumkin edi, boshqacha aytganda, Indoneziya qo'shinlari halokatli kuchdan foydalanib, o'zlarining ishlariga zarar etkazishi mumkin. Qanday qilib va nima uchun bu sodir bo'lganligini tushuntirish ushbu bobning maqsadi.

Dili qirg'inining o'zi alohida voqea emas edi. Tinch namoyishchilarga qarshi yana bir qancha hujumlar uyushtirilgan, ular hujum qilganlar uchun samarasiz bo'lgan. 1905 yilda, keyin podshoh boshqargan Rossiyada norozilar noroziliklarini bildirish uchun Qish saroyiga – podshoning rasmiy qarorgohi va hukumat qarorgohiga yig'ilishdi. Chor politsiyasi ularning ko'pchiligini o'ldirdi, bu hukumatni qo'llab-quvvatlashni zaiflashtirgan va 1917 yil inqilobiga zamin yaratgan shafqatsizlik (Sharp 1973).

1960 yilda Janubiy Afrikada, aparteid davrida butun mamlakat bo'ylab qora tanli namoyishlar qora tanlilarning ichki pasportlarini talab qiladigan o'tish tizimiga qarshi chiqdi. Sharpevil shahrida bir qator kichik voqealardan keyin politsiya namoyishchilarga qarata o'q uzdi va o'nlab odamlarni o'ldirdi. Ushbu qirg'in butun dunyo bo'ylab Janubiy Afrika hukumatining obro'sini yo'qotdi va aparteidga qarshi kurashda muhim voqea bo'ldi (Frankel 2001).

Ahamiyati

Rossiya 1905, Sharpevil 1960 va Dili 1991 alohida kurashlarda alohida ahamiyatga ega bo'lgan. Birgalikda ular muhim bir hodisaga ishora qilmoqdalar: tinch namoyishchilarga qilingan hujumlar hujumchilarga qarshi bo'lishi mumkin va bu namoyishchilar va ularning sabablarini ko'proq qo'llab-quvvatlaydi. Nima uchun bu muhim? Tarix kitoblarida va ommaviy axborot vositalarida zo'ravonlik tinch usullardan ko'ra kuchliroq degan odatiy taxmin mavjud. Tinchlik bilan norozilik namoyishi juda yaxshi, shuning uchun odatiy fikr yuritish kerak, lekin agar hukumatlar kuch ishlatmoqchi bo'lsa, 1989 yildagi Xitoyda bo'lgani kabi, namoyishchilar ham yo'q qilinadi. Ammo Rossiya, Sharpevil va Dili misollari shuni ko'rsatadiki, bu taxmin ba'zan. noto'g'ri. Shunga o'xshash holatlarda tinch namoyishchilarga qarshi zo'ravonlik yuzaki darajada amalga oshishi mumkin, ammo bu norozilik harakatini bostirishning o'rniga harakatni yanada kuchliroq qiladi. Rossiya, Sharpevil va Dili misollari shuni ko'rsatadiki, zo'ravonlik kuchi haqida standart g'oyalar noto'g'ri.

Ushbu bobda men tinch namoyishchilarga qilingan xurujlar qanday samaraga olib kelishi mumkinligini tushunish uchun g'oyalar evolyutsiyasini kuzataman. Men Richard Greggning axloqiy jiu-jitsu va uning Gandining 1930 yildagi Hindistonda tuzgan marshiga aloqadorligini tahlil qilishdan boshlayman. Keyin men Gene Sharpning Gregg kontseptsiyasini kengroq tushunchaga – siyosiy jiu-jitsuga qaytishini ko'rib chiqaman. Keyin men siyosiy jiu-jitsuning ba'zi cheklashlariga ishora qilaman va yanada kengroq tushunchani, isbotni taklif qilaman va uning Gregg va Sharp tomonidan tahlil qilingan ba'zi kampaniyalarga aloqadorligini namoyish etaman. Va nihoyat, men ushbu hodisaning yanada kengroq ma'nolarini aytib berdim.

Axloqiy Jiu-jitsu

Zo'ravonliksiz harakat jismoniy zo'ravonlikni o'z ichiga olmaydigan ijtimoiy harakat sifatida salbiy ta'riflanadi, ya'ni u mitinglar, ish tashlashlar, boykot, birodarlik, ro'za va o'tirish kabi usullarni o'z ichiga oladi (ishlab chiqarish uchun Kurt Shokning

kirishiga qarang). Zo'ravonliksiz harakatni o'rganish, odatda, ijtimoiy harakatlarning ushbu usulidan foydalanishni va tushunishni targ'ib qilgan boshqa har qanday kishidan ko'ra ko'proq Mohandas Gandidan boshlanadi. Gandining dastlabki sinov joylari taxminan 1905-1916 yillarda Janubiy Afrika va undan keyin 1948 yilda vafotigacha Hindiston bo'lgan.

Biroq, odamlar asrlar davomida zo'ravonliksiz harakatlarni ishlatganligini yodda tutish kerak. 1850 va 1860-yillarda venger millatchilari Avstriya imperiyasidan mustaqillik uchun kurashda boykotni qo'lladilar va o'z institutlarini o'rnatdilar (Csapody and Weber 2007). 1898 yildan 1905 yilgacha Finlar o'zlarining rus bosqinchilari tomonidan hukmronligiga qarshi turli usullarni qo'llashgan (Huxley 1990). Ushbu va boshqa misollar Leo Tolstoy kabi pasifistlarning tasavvurini hayajonga soldi.

Ushbu dastlabki kampaniyalarda zo'ravonliksiz harakatlar rasmiy nazariya va tayyorgarliksiz o'z-o'zidan ishlatilgan. Gandi undan ijtimoiy maqsadlarga erishish uchun qanday foydalanish mumkinligini ko'rsatdi. U zo'ravonlik qilmaslik odob-axloqqa asoslangan deb ta'kidladi: uning fikricha, zo'ravonlik ishlatish raqibning insoniyligini inkor etish edi. Gandi o'z kampaniyasini raqibga shaxsiy murojaatlari bilan boshladi. Bularga qarshilik ko'rsatilgandan keyingina u boykot va ish tashlash kabi usullarni qo'llagan. Bular dushmanlarini muloqotga undash uchun mo'ljallangan edi, zo'ravonlik esa ko'proq muloqotni rad etish edi.

Gandi atoqli amaliyotchi edi, ammo uning katta asarlari tizimsiz edi: zo'ravonlik qilmaslik qanday ishlashi va harakatning maqsadlariga erishish uchun undan qanday foydalanish haqida aniq ma'lumot topish qiyin. Shuning uchun Gandi merosini tushunish asosan uning tarjimonlari deb nomlanishi mumkin bo'lgan boshqalarga tushdi (Bondurant 1958; Gregg [1934] 1966; Shridxarani 1939). Eng qadimgi va eng muhimlaridan biri bu Gandining sa'y-harakatlari haqida o'qigan va ko'proq ma'lumot olish uchun Hindistonga borgan amerikalik Richard Gregg edi. Gregg 1934 yilda birinchi marta nashr etilgan Zo'ravonlik kuchlari nomli kitob yozishni tugatdi va kitob Gandi boshchiligidagi Hindistondagi zo'ravonliksiz kampaniyalar haqida bilib olgan narsalariga asoslanadi.

Gandining eng mashhur kampaniyalaridan biri 1930 yildagi tuzilgan marsh edi. Gandi Britaniyaning tuz qonunlariga qarshi chiqish g'oyasini ilgari surdi. O'sha paytda Angliya mustamlakachilari barchaning foydalanadigan asosiy tovarlari bo'lgan tuzga nisbatan monopoliyani ushlab turishgan. Tuzga soliq bor edi va Britaniyaning vakolatidan boshqa hech kimga tuz ishlab chiqarishga ruxsat berilmagan.

Tuzli yurish, rejalashtirilgan fuqarolik itoatsizligi edi va ta'sirni maksimal darajada oshirish uchun uzoq vaqt davomida shakllandi. Rejasi Britaniyaning

mustamlakachilik qonunlariga binoan noqonuniy bo'lgan dengiz suvidan tuz tayyorlash edi. Gandi va uning tarafdorlari dengizga ikki yuz mil yurishni rejalashtirishdi. Namoyishchilar har kuni piyoda yurib, turli joylarda to'xtashdi va nutq so'zladilar. Yigirma to'rt kun davom etdi. Britaniya hukumati dilemma holatiga tushib qoldi: yurish paytida hech qanday noqonuniy ish qilinmadi. Agar ular Gandini yurishchilar dengizga chiqishlaridan oldin hibsga olishgan bo'lsa, bu provokatsion deb qaralishi va katta qarshilik ko'rsatishi mumkin edi. Shunday bo'lsa-da, kun o'tgan sayin kampaniya yanada kuchayib bordi va bu yangilik mamlakat bo'ylab qarshilik ko'rsatishga chorladi (Dalton, 1993; Viber 1997).

Yo'lchilar dengizga yetib kelib, tuz tayyorlash uchun suvli loy yig'a boshlaganlarida, Gandi va boshqalar hibsga olingan. Bu kampaniyaning avj nuqtasi biroz keyinroq, namoyishchilar Dharasana shtatidagi tuz ishlab chiqarish zavodiga kirishga kirishganlarida boshlandi. Lattis va po'latdan yasalgan qattiq tayoqlar bilan qurollangan Hindiston politsiyasi zavodni himoya qildi. "Satyagrahis" deb nomlangan namoyishchilar tinch yo'l bilan oldinga qarab yurishdi va politsiya ularni kutib oldi, ular namoyishchilar yiqilib, qonli va ba'zan og'ir yaralanganicha ularni tizzalari bilan urishdi. Namoyishchilarni olib ketish va kasalxonaga olib borish uchun tarafdorlari kelishdi. Bu orada, ko'proq namoyishchilar kaltaklanish uchun oldinga siljishgan – va hech kim qarshilik ko'rsatmagan.

Bu tinch namoyishchilar va qurolli politsiya o'rtasidagi klassik qarama-qarshilik edi va bu politsiyaning aniq g'alabasi edi. Namoyishchilar tuz ishlariga kirishga to'sqinlik qilishdi va shunchalik ko'p odamlar yarador bo'lishdi, natijada harakatni to'xtatishga to'g'ri keldi.

Politsiya yuzaki darajada g'alaba qozongan bo'lsa ham, Dharasanadagi tadbir Hindiston mustaqillik harakatini mamlakat bo'ylab va xalqaro miqyosda qo'llab-quvvatlash uchun juda samarali bo'ldi. Darhaqiqat, bu butun kurashning burilish nuqtasi deb hisoblanib, parchalangan va beparvo bo'lgan aholini Britaniya boshqaruviga qarshi birlashgan va qat'iyatli pozitsiyaga birlashtirgan (Weber 1997).

Xo'sh, bu qanday amalga oshirildi? Gregg psixologik nazariyaga asos soldi va "axloqiy jiu-jitsu" tushunchasini ilgari surdi. Ism jiu-jitsu sportining metaforasiga asoslangan bo'lib, u raqibning o'ziga nisbatan kuch va kuch ishlatiladigan jang san'ati hisoblanadi: odam katta va kuchliroq, ammo kam qobiliyatli raqibni urish uchun jiu-jitsu harakatlaridan foydalanishi mumkin. Greggning fikri shundaki, zo'ravonlik zo'ravonlik shunga o'xshash jarayonni amalga oshiradi, lekin axloq sohasida. Zo'ravonlik qilmaslik tarafdori bo'lgan faollarning ma'naviy ustunligi bor, deb hisoblaydi Gregg, kuchli raqiblarni muvozanatdan chiqarishi mumkin.

Gregg axloqiy jiu-jitsu fenomeni uchun bir qator psixologik tushuntirishlarni ilgari surdi. Xususan, u namoyishchilarni kaltaklagan politsiyachilar o'zlarining xatti-

harakatlari tufayli jirkanch bo'lishini kutgan. Bu erda men Gregg tahlilining tafsilotlarini ko'rib chiqmayman, chunki u etarli emasligi aniqlangan. O'nlab yillar o'tgach, gandiyalik olim Tomas Viber (1993) tuzlangan marshni tahlil qilib, Dharasanada satyagrahisni urgan politsiyachilar hech qanday axloqiy omillar ta'sir qilmasligini ko'rsatdi. Darhaqiqat, ba'zilar satyagrahislarning passivligidan g'azablanishdi – orqaga jang qilishdan bosh tortishgan – va kaltaklashlarida baquvvat bo'lishgan. Bunday holda, hech bo'lmaganda, axloqiy jiu-jitsu zo'ravon hujumchilarning psixologiyasi darajasida ishlamadi.

Garchi Gregning jiu-jitsu effekti bo'yicha izohi cheklangan bo'lsa-da, u juda muhim narsada edi, chunki tuz yurishi nihoyatda samarali edi va Dharasanadagi kaltaklanishlar inglizlar uchun samarasiz edi. Axloqiy jiu-jitsu Gregg kitobining o'nlab yillar davomida juda katta ta'sirga ega bo'lgan qismlaridan biri edi.

Keyinchalik bobda tuz marshiga qaytaman. Keyinchalik, men axloqiy jiu-jitsu tushunchasining traektoriyasini kuzatishda davom etaman.

Siyosiy Jiu-jitsu

AQShlik olim Gen Sharp dastlab patsifist va Gandining izdoshi bo'lgan. Keyin, 1950 yillarda u zo'ravonliksiz o'z yondashuvini ishlab chiqdi, bu juda ta'sirli bo'lib qoldi.

Gandi zo'ravonlik ishlatmaslik axloqiy imperatoriga asoslangan edi. Sharp bu axloqiy ko'rsatmani tashlab yubordi, ammo boshqa yo'l bilan ham xuddi shunday xulosaga keldi. Sharp zo'ravonliksiz harakatlar uchun zo'ravonlikdan ko'ra samaraliroq ekanligini ta'kidladi. Bu Gandining printsiptal zo'ravonlikdan farqli o'laroq, pragmatik zo'ravonlik emas deb aytiladi.

Sharpning zo'ravonliksiz harakat yanada samaraliroq degan da'voni noto'g'ri talqin qilish juda oson. U zo'ravonliksiz harakat har doim shafqatsiz raqib ustidan g'alaba qozonishini aytmaydi. Aksincha, Sharp Stalin, Gitler singari kuchli, shafqatsiz raqibga qarshi, masalan, Janubiy Afrikaning aparteid hukumati yoki Indoneziyaning Sharqiy Timorni bosib olganlarga qarshi qanday samaraliroq bo'lishini da'vo qilmoqda. Zo'ravonlik bu zolimlarga qarshi ishlatilgan va ishlatilgan. Sharpning aytishicha, bu zolimlarga qarshi zo'ravonliksiz harakatlar zo'ravonlikdan ko'ra samaraliroq bo'lishi mumkin.

Sharpning eng muhim asari 1973 yilda nashr etilgan "*Zo'ravonliksiz harakatlar siyosati*". Kitobning birinchi qismida Sharpning hokimiyat nazariyasi keltirilgan bo'lib, unda hokimlarning kuchi boshqarilayotganlarning roziligi, aniqrog'i, sub'ektlarning (jumladan amaldorlar, ayniqsa politsiya va harbiy kuchlarning) roziligi yoki qo'llab-quvvatlashiga bog'liq. Agar bu rozilik qaytarib olinsa, u holda hukmdorning

hokimiyat qobiliyati yo'qoladi. Ushbu hokimiyatning rozilik nazariyasi jiddiy muhokama va tanqidga uchradi, ammo bu erda diqqat markazida emas. Muhim jihat shundaki, rozilikni qaytarib olish g'oyasi zo'ravonliksiz harakatlar uchun hokimiyatni ag'darish uchun kafolat beradi.

Zo'ravonliksiz harakatlar siyosatining ikkinchi qismida uchta asosiy toifaga guruhlangan 198 xil zo'ravonliksiz harakat usullari keltirilgan: norozilik va ishontirish, masalan petitsiyalar va mitinglar; hamkorlik qilishdan bosh tortish, shu jumladan ko'plab ish tashlashlar va boykotlar; va aralashish, jumladan, ro'za tutish, o'tirishlar, sabotaj va parallel hukumat. Sharp 198 uslubning har birini tarixiy misollar bilan tasvirlaydi. Bu erda bir muhim jihat shundaki, zo'ravonliksiz harakatlar ko'p shakllarga ega bo'lishi mumkin; bu mitinglar va o'tirishlarning ommaviy obro'sidan ham ko'proq.

Uchinchi qism Sharp zo'ravonliksiz harakatlar dinamikasini chaqiradigan zo'ravonliksiz kampaniyalarning qanday o'tishini ko'rsatmoqda. U olti bosqichdan yoki tarkibiy qismlardan iborat: poydevor qo'yish, qatag'onga olib keladigan qiyinchilik, birdamlik va zo'ravonliksiz intizomni saqlash, siyosiy jiu-jitsu, uch xil muvaffaqiyat rejasi va hokimiyatni qayta taqsimlash. Bu erda siyosiy jiu-jitsu deb nomlangan sahna alohida qiziqish uyg'otmoqda. Sharpning aytishicha, bu zo'ravonlar tinch namoyishchilarga shafqatsizlarcha hujum qilganda va shikoyatlar guruhiga ko'proq yordam berganda ro'y beradi.

Sharp (1973, 698n1) Richard Greggning ma'naviy jiu-jitsu tushunchasiga bo'lgan qarzini tan oladi. Biroq Sharpning ta'kidlashicha, jiu-jitsu hodisasi nafaqat ruhiy darajadagi axloqiy dinamikaga asoslanibgina qolmay, balki siyosiy va ijtimoiy jihatlarni ham qamrab oladi. Bu zo'ravon hujum guvohlari rad etilishi va butun guruhlar hujumdan ajralib chiqishni xohlash imkoniyatlarini o'z ichiga oladi. Smithey va Kurtz (1999, 111-13) buni repressiya paradoksi deb atashadi.

Sharp (1973, 658) ta'kidlashicha, aksariyat hollarda siyosiy jiu-jitsu ishtirok etmasdan kampaniya o'z maqsadlariga erishishi mumkin. Masalan, hokimlar namoyishchilarga o'z talablarini qondirishi mumkin; Yana bir imkoniyat shundaki, hokimlar namoyishchilarga qarshi samarali bo'lmagan shafqatsiz ommaviy hujum qilmasdan turib, namoyishchilarni tinchlantirish yo'llarini topishlari mumkin.

Sharp siyosiy jiu-jitsuni zo'ravonliksiz harakatlar dinamikasida qaerga joylashtirayotganini ko'rish juda xursand bo'ladi. Muhim oldingi bosqich bu "qatag'onlarga qarshi birdamlik va intizom", demak norozilar o'zlariga zo'ravonlik bilan hujum yoki provokatsiyaga javob bermasliklari kerak. Namoyishchilar zo'ravonlik ishlatganda ularga qarshi hujumlar yanada oqlangan ko'rinadi va jiu-jitsu effekti susayadi yoki bekor qilinadi.

Sharp ko'plab siyosiy jiu-jitsu misollarini keltiradi, masalan, Rossiyada 1905 yil qonli yakshanba kuni va 1960 yilda Sharpevil qirg'inida. U zo'ravonliksiz norozilik namoyishchilariga hujumlar uyushmagan uchinchi tomonlar ustidan g'alaba qozonish, rejim ittifoqchilari o'rtasida bo'linish va shikoyatlar guruhining a'zolarini qo'llab-quvvatlashga qanday yordam berishi mumkinligi haqida misollar keltiradi. Masalan, 1905 yil 9 yanvardagi qonli yakshanba xunrezligi to'g'risida Sharp (1973, 659) shunday deydi: "Qirg'indan ikki kun o'tgach, moliya vaziri Kokovtsev chorga nafaqat qotilliklar uyda ruhiy tushkunlikni buzganligi to'g'risida xabar berdi, ammo Rossiyadagi chet el moliyaviy kreditiga ta'sir ko'rsatdi", shuningdek, "uchinchi tomon qanday qilib yutib olinishi mumkinligini ko'rsatmoqda. Sharp (679) shuningdek, "zo'ravonliksiz qolishga ko'rsatma bergan yuzlab tinch namoyishchilarning o'ldirilishi va yaralanishi... podsho bilan kambag'allar ittifoqini yo'q qildi", shikoyatlar guruhining qo'llab-quvvatlashi va ishtiroki – chor hukumati tomonidan ezilganlarni ko'paytirish mumkin edi.

Qachon siyosiy Jiu-jitsu paydo bo'lmaydi

Siyosiy jiu-jitsu bu sodir bo'lganda kuchli bo'lishi mumkin. Biroq, Sharp tinch namoyishchilarga shafqatsiz hujum qilinadigan misollarni muhokama qilmaydi, ammo jiu-jitsu ta'siri yo'q.

1991 yildagi Dili qirg'ini Indoneziya harbiylari tomonidan qilingan yagona qirg'in emas. Bundan oldingi boshqa ommaviy qirg'inlar ham jiddiy edi (Dunn 2003, 333), ammo ular kam e'tibor berdilar va mustaqillik uchun kurashni xalqaro miqyosda qo'llab-quvvatlashga unchalik harakat qilmadilar. Nima uchun?

Indoneziyadan yana bir misol. 1965 yilda hukumatga qarshi to'ntarish sodir etildi, bu asosan kommunistlarga qarshi ommaviy qotilliklarni keltirib chiqardi. Keyingi yil davomida Indoneziyadagi yuz minglab tinch aholi halok bo'ldi, bunga nima genotsid yoki siyosat deb nom berish mumkin (Cribb 1990). Qotilliklarga nisbatan ozgina qarshilik va qurolli qarshilik yo'q edi. Xo'sh, nima uchun inson huquqlarining ommaviy buzilishi xalqaro qarshilikka olib kelmadi? Buning sabablaridan biri bu antikommunistik qon to'kish edi, shuning uchun muhim mamlakatlar hukumatlari, ayniqsa Avstraliya va AQSh Indoneziyadagi antikommunistik istilo (Xomskiy va Xerman 1979) tomonidan mamnun edilar. Bu Sovuq Urushning o'rtalarida, siyosiy voqealar kommunizm va antikommunizmga qarama-qarshi talqin qilingan payt edi.

Agar zo'ravonliksiz namoyishchilarga ba'zi shafqatsiz hujumlar siyosiy jiu-jitsuga olib kelmasa, unda nima davom etmoqda? Politsiya mitinglarda zo'ravonliksiz namoyishchilarga qarshi kuch ishlatgan holatlar ko'p uchraydi, ehtimol ular salbiy oqibatlariga olib kelmasdan. Bu tashqi sharoitlar to'g'ri emasligini yoki zo'ravonliksiz

tartib-intizom etarli darajada saqlanmaganligini anglatadimi? Yodingizda bo'lsin, tuz marshasi ehtiyotkorlik bilan yo'l bo'ylab safarbar qilish uchun rejalashtirilgan edi. Ommaviy qiziqish va ommaviy axborot vositalarining e'tiborini oshirishga qaratilgan piyodalarga puxta tayyorgarlik ko'rish Dharasana politsiyasining kaltaklanishi, aksincha bo'lishi mumkin bo'lganidan ko'ra ko'proq ta'sir ko'rsatdi.

Orqaga yurish

Nozo'ravon namoyishchilarni kaltaklashlari va otishmalarining sababi ozgina siyosiy jiu-jitsu bilan, nima uchun jinoyatchilar reaksiyani kamaytirish uchun harakat qilishlari kerak degan fikrni ishlab chiqdim. G'azabni kamaytirish uchun besh xil taktikadan foydalanish mumkin.

- » Harakatni yashiring.
- » Maqsadni bekor qiling.
- » Yolg'on gapirish, minimallashtirish, ayblash va ramkalash orqali sodir bo'lgan voqeani izohlang.
- » Adolat paydo bo'lishi uchun rasmiy kanallardan foydalaning.
- » Ishtirok etgan odamlarni qo'rqitish yoki mukofotlash.

Yashirish tsenzura foydalanib, maxfiy harakatlarni tutib, va ommaviy axborot vositalari yoritish uchun arafasida quyida tushib o'z ichiga oladi. *Devalvatsiyaga* irqchilik, haqoratli yorliqlarni qo'llash, mish-mishlarni tarqatish va haqiqiy yoki ishlab chiqarilayotgan salbiy ma'lumotlarni tarqatish kiradi. *Qayta* talqin qilish soxta raqamlarni berish, kimnidir xafa qilganini rad etish, noto'g'ri talqin qilish, boshqalarni ayblash kerakligini aytish va jinoyatchilarni yaxshi nuqtai nazarga olib keladigan nuqtai nazarni qo'llash kabi bir qator disursiv metodlarni o'z ichiga oladi. *Rasmiy kanallar* shikoyatlar tartibini, ombudsmanni, rasmiy so'rovlarni va sud ishlarini o'z ichiga oladi. Jinoyatchilar kuchli bo'lsa, rasmiy kanallar ko'pincha adolatni ta'minlash uchun ishlamaydi, ammo ular bu masala adolatli hal etilgandek tuyulishi mumkin. *Qo'rqitish* tahdidlar, ishdan bo'shatish va jismoniy tajovuzlarni o'z ichiga oladi – bu maqsadni qo'rqitishi mumkin bo'lgan barcha narsalar. *Mukofotlarga* jinoyatchini qo'llab-quvvatlash uchun to'lovlar, aktsiyalar va iqtiboslar kiradi.

Ba'zida g'azabni cheklash uchun ushbu usullardan bittasi yoki ikkitasi kifoya qiladi. 1991 yilgacha Sharqiy Timordagi xunrezliklar yashiringan: ular haqida ma'lumot faqat ba'zi tirik qolganlar o'z voqealarini aytib berishganida olingan. Omon qolgan voqealar kuchli bo'lishi mumkin, ammo xalqaro auditoriya uchun ular fotosuratlarsiz yoki jurnalistlarning guvohlikisiz yangiliklarning ahamiyatiga ega emaslar. Bundan

tashqari, Indoneziya hukumati qotilliklarni yolg'on orqali izohlash uslubidan foydalangan holda rad etdi. G'arb yangiliklari ommaviy axborot vositalari odatda hukumat manbalariga murojaat qiladilar yoki hech bo'lmaganda iqtibos keltiradilar, agar bunga qarshi dalil bo'lmasa.

Xafagarchilikni kamaytirish usullari samarali bo'lganda, jamoatchilik xuruj to'g'risida xabardor emaslar yoki usullarni hujjatlashtirish uchun kamdan-kam ma'lumotlarga ega bo'ladilar. Shuning uchun, istehzo bilan, usullarni qo'llashning eng yaxshi dalillari usullar muvaffaqiyatsiz bo'lgan holatlardan kelib chiqadi – hech bo'lmaganda qisman – va orqaga qaytish. Bu Dili qirg'inida yuz berdi, shuning uchun Indoneziya harbiylari va hukumati tinch namoyishchilar qirg'iniga qarshi g'azabni kamaytirish uchun ishlatgan usullari to'g'risida dalillarni aytib berishga arziydi.

Harakatni yashirish

Hukumat Sharqiy Timordan tashqarida barcha elektron aloqani uzdi.

Maqsadni qadrsizlantirish

Sharqiy Timorlarga bo'lgan munosabatlarda allaqachon devalvatsiya yuz bergan edi: Yava hukmdorlari nuqtai nazaridan, Sharqiy Timorliklar past guruh edi. Devalvatsiyada faol harakatlarning ba'zi bir dalillari mavjud. Masalan, Indoneziya qurolli kuchlari bosh qo'mondoni general Try Sutrisno norozilik bildiruvchilarni "ko'pik" va "jinoyatchilar" deb atagan (Mak-Millan 1992, 162).

Yolg'on gapirish, minimallashtirish, ayblash va ramkalash orqali nima bo'lganini qayta tushuntirish

Dastlab Indoneziya hukumati xabar berishicha, 19 kishi o'lgan; Keyinchalik bu ko'rsatkich 50 ga ko'tarildi. Mustaqil tekshiruv natijasida 271 kishi o'ldirilgan. Indoneziya hukumatining vakillari yolg'on gapirishga misoldir. Bu holda yolg'onlar qurbonlar sonini minimallashtirishga xizmat qildi, shuning uchun bu ham minimallashtirish deb tasniflanishi mumkin.

Indoneziya hukumati namoyishchilar qurol ko'targan va otishma uchun javobgar bo'lgan deb da'vo qilmoqda. Bu yolg'on va ayblash misolidir.

Indoneziya hukumati norozilikni nomaqbul va muammolar sababini ko'rsatib, uning bosib olinishini qonuniy deb qabul qildi. Bu masala bosqinchi nuqtai nazaridan cheklangan.

Adolat paydo bo'lishi uchun rasmiy kanallardan foydalaning

Indoneziya harbiylari ham, Indoneziya hukumati ham surishtiruvlarni boshladi.

Sharqiy Timordagi xunrezliklar haqida hech qachon rasmiy so'rovlar bo'lmagan. Santa-Kruz qabristonidagi qirg'in haqidagi surishtiruvlarning aniq sababi bu xalqaro e'tiroz edi.

Tekshiruvlar adolatli bo'lib chiqdi: bir necha kishi aybdor deb topilib, qisqa muddatlarga ozodlikdan mahrum etildi. Biroq, bu aniq natijalar edi. Katta qo'mondonlar sudga tortilmadi va qamoq jazolari tinch norozilikdan boshqa hech narsada aybdor bo'lmagan Sharqiy Timorga berilganlarga nisbatan engilroq edi.

Ishga jalb qilingan odamlarni qo'rqitish va mukofotlash

Qirg'inning o'zi Sharqiy Timor aholisini qo'rqitishning kuchli shakli edi. Bundan tashqari, Indoneziya qo'shinlari keyinchalik Dilida mustaqillik tarafdorlarini qidirishdi, ularni kaltaklashdi va o'ldirishdi.

Muvaffaqiyatlar qirg'inni qo'llab-quvvatlash yoki jim bo'lishga undashni anglatadi. Bu asosan Indoneziya qo'shinlariga, ayniqsa rasmiy qo'mondonlikni qo'llab-quvvatlash orqali yutuqqa ega bo'lgan qo'mondonlarga nisbatan qo'llaniladi.

Dili qatliomi, tinch namoyishchilarga halokatli xujum bo'lib, xujumchilarga qarshi kurash olib borishi mumkin edi. Ammo Indoneziyaning harbiy kuchlari va hukumati bunga yo'l qo'ymoqchi emas edi. Ular xalq reaksiyasini oldini olish va cheklash uchun ko'plab choralarni ko'rdilar. Bular yashirish, devalvatsiya, qayta tushuntirish, rasmiy kanallar, qo'rqitish va mukofotlar toifalariga bo'linishi mumkin.

Ammo Dili qirg'ini Indoneziya hukumati uchun jamoatchilik bilan aloqalar halokati bo'ldi. Buning sababini tushunish uchun qirg'inning g'azabini kuchaytirish uchun namoyishchilar va ularning ittifoqchilari qabul qilishi mumkin bo'lgan qarshi ko'rsatmalarga qarash foydali bo'ladi. Ularni besh toifaga bo'lish mumkin, ularning har biri beshtaligini kamaytirishning beshta usulidan biriga mos keladi.

- » Harakatlarni fosh qiling.
- » Maqsadni tasdiqlang.
- » Voqealarni adolatsizlik deb talqin qiling.
- » Rasmiy kanallarni obro'sizlantirmang yoki obro'sizlantiring; qo'llab-quvvatlashni safarbar qilish.
- » Qo'rqitish va mukofotlarga qarshi turing.

Dili-dagi asosiy usul "harakatlarni fosh qilish" edi. Avstraliya, Buyuk Britaniya va AQShdan kelgan g'arbiy jurnalistlar yurish davomida qatnashishdi. Ular qirg'inning guvohi bo'lishdi va ba'zilar kaltaklandi. Ular o'z mamlakatlariga qaytib kelganlarida, ular yuz bergan voqealar to'g'risida aniq va ishonchli guvohlik bera oldilar.

Bundan tashqari, jurnalistlarning rasmlari ham bor edi. Britaniyalik rejissyor Maks Staxl qirg'in haqida videofilmni suratga oldi. U jo'nab ketayotganda qidiruvga olinishini kutgan, shuning uchun videolarni qabristonga yashirib qo'ygan, keyin qaytib kelib ularni yig'ib, ularni mamlakatdan olib chiqib ketgan do'stiga ishonib topshirgan. Staxl Darvinga kelganida, uni avstraliyalik amaldorlar qidirib topib, har qanday video dalillarni tortib olmoqchi bo'lishdi. O'sha paytda, Avstraliya hukumati Sharqiy Timorning Indoneziyaga qo'shilishini tan oldi – dunyodagi yagona hukumat.

Stahlning tajribasi g'azabni kuchaytirish yoki kamaytirishga qaratilgan taktikada tasvirlangan epizod. Indoneziya hukumati dalillarni tortib olishga harakat qildi. Shtax oldindan taxmin qilib, o'z videolarini shubhalanish ehtimoli kam bo'lgan do'stiga berib yubordi. Indoneziya hukumati manfaatlariga xizmat qiluvchi Avstraliya rasmiylari Darvinda Shtaxni qidirib topishdi. Bu g'azabni boshqarishning bir jihati bo'yicha ish olib borildi: yashirish va ta'sir qilish. Stahl va boshqa jurnalistlar o'zlarining voqealarini xalqaro tinglovchilarga etkazishda muvaffaqiyat qozonishdi.

Dili qirg'inida avariya sodir bo'lishi uchun ikkita asosiy talab ko'rsatilgan. Birinchi talab shundan iboratki, ko'pchilik odamlar biron bir narsani adolatsiz, adolatsiz, noto'g'ri yoki noo'rin deb o'ylashadi. Odatda g'azab, g'azab, jirkanish, jahldorlik, tashvish yoki salbiy munosabatni ko'rsatuvchi boshqa hissiyot. Quolsiz namoyishchilarni sovuq qon bilan otish, albatta, bu talabni qondiradi, ammo hamma ham salbiy javob bermadi. Qo'shinlar, qo'mondonlar va hukumat amaldorlari qirg'in maqbul deb o'ylashgan; ularning hech biri xafa bo'lganligi haqida hech qanday dalil yo'q.

Orqaga qaytishning ikkinchi sharti – voqea to'g'risidagi ma'lumotni tinglovchilarga etkazish. Dili qirg'iniga oid ma'lumotlarning asosiy tomoshabinlari xalqaro fuqarolik jamiyati guruhlar edi. Guvohlarning guvohliklari, fotosuratlar va Maks Staxlning videolari aloqa uchun muhim vositalar bo'lgan. Videoning qismlari bir necha mamlakatlarda tarqatilgan. Jon Pilger va Devid Munro Stahlning 1994 yil Sharqiy Timor haqidagi "*Xalqning o'limi*" nomli televizion hujjatli filmida Sharqiy Timorning birdamlik guruhlarini qo'llab-quvvatlash uchun foydalanilgan.

Bir nechta potentsial auditoriya haqida o'ylash foydalidir. Ulardan biri Sharqiy Timordagi odamlar edi. Ular qirg'in haqida albatta bilishgan. Biroq, ular allaqachon bosqinchilikka qarshi birlashtirilgan edilar; qirg'in haqidagi yangiliklar katta farq qilmagan bo'lishi mumkin. Indoneziya harbiylari yana bir tomoshabin edi. Albatta qirg'inda qatnashgan rahbarlar va qo'shinlar bu haqda bilishar edi, lekin ular buni noto'g'ri deb o'ylamadilar – ular davom etayotgan urushda qatnashdilar – shuning uchun qo'shinlarning istiloga qarshi chiqish ehtimoli kam edi. Ushbu qirg'in haqidagi ma'lumot chet el hukumati rahbarlari va amaldorlariga katta ta'sir ko'rsatishi dargumon. Masalan, Avstraliyaning tashqi ishlar vazirligi va siyosatchilari

Indoneziyaning Sharqiy Timorni egallab olishini qo'llab-quvvatladilar va Sharqiy Timordagi Indoneziyaning xatti-harakatlari uchun uzr so'rashda davom etdilar.

Eng yaxshi tinglovchilar Indoneziya bilan oldindan xabardor bo'lgan yoki aloqasi bo'lgan shaxslardan iborat edi. Masalan, AQSh Kongressining ba'zi a'zolari g'azablangan. Ular AQSh hukumatining Indoneziyadagi harbiy kuchlarni qo'llab-quvvatlashlari haqida bilishgan va bu yordamni tinch aholini o'ldirishda ishlatayotganlaridan g'azablanishgan. Ular AQShning Indoneziyaga barcha harbiy yordamini tugatishga chaqiruvchi rezolyutsiyalarni qo'llab-quvvatladilar.

Ushbu qirg'in Sharqiy Timorning bir qator mamlakatlardagi guruhlar uchun katta turtki bo'ldi. A'zolarga harakat qilish uchun yangi rag'batlantirildi va harakatga yangi odamlar jalb qilindi. Birdamlik guruhlar asosan mojarolarga qiziqishi bo'lmagan odamlardan iborat edi: ularning a'zolari inson huquqlari va o'z taqdirini o'zi belgilashga sodiq edilar, shuning uchun ular Sharqiy Timordagi huquqbuzarliklarni ko'rsatadigan ma'lumotlarga juda quloq edilar.

Sharqiy Timorga qarshi yashirish va fosh qilish o'rtasidagi kurashda siyosiy jiu-jitsuni qayta ko'rib chiqish mumkin. Tinch namoyishchilarga zo'ravonlik bilan hujum qilishning bashorat qilingan natijasi bo'lishning o'rniga, u turli partiyalarning g'azablarni boshqarish harakatlariga bog'liq bo'lgan voqea natijasi sifatida tasavvur qilish yaxshiroqdir. Yopish odatda jinoyatchilar tomonidan qo'llaniladigan dastlabki usuldir; muvaffaqiyatli bo'lsa, ozgina yoki umuman hech qanday g'azab bo'lmaydi. Demak, faollar tinglovchilarga nima bo'lganini fosh qilishlari kerak.

Yopish va ta'sir qilish – bu raqobatbardosh taktikalar to'plamining birinchisi. Keyingi to'plam – bu tasdiqlash bilan birga devalvatsiya. Agar hujum nishonlari past mavqega ega bo'lsa yoki terrorchilar yoki jinoyatchilar deb ataladigan ayblovlar bilan tahqirlangan bo'lsa, ularga qilinadigan ishlar unchalik jiddiy ko'rinmasligi mumkin. Boshqa tomondan, agar maqsadlar juda yuqori baholanadigan bo'lsa, unda g'azab ko'proq bo'ladi. *Zo'ravon* namoyishchilarni devalvatsiyalash osonroq: ular bunga loyiq yoki evaziga zo'ravonlikka chaqiruvchi sifatida ko'riladi. Protestantlar odatda o'zlarini munosib tarzda tutganlarida, hurmat bilan kiyinganlarida va kasblari yoki yutuqlari tufayli obro'-e'tiborga ega bo'lganlarida yuqori mavqega ega bo'lishadi. Politsiya, ishbilarmon rahbarlarni, Buddist ruhoniylarini yoki katolik rohibalarini kaltaklash va otib o'ldirish norozi va kiyinib yuradigan namoyishchilarga qaraganda yomonroq ekanligini biladi.

Qayta talqin qilish – bu biron bir harakatni oqlaydigan yoki uni unchalik ahamiyatsiz ko'rinadigan qilib tushuntirish usuli. Buni yolg'on gapirish (masalan, otishni kim boshlaganligi to'g'risida), minimallashtirish (masalan, zarar ko'rganlar sonini yoki zarar darajasini etarlicha baholamaslik), ayblash (masalan, bir nechta yaramas qo'shinlarni aytish bilan) qilish mumkin. yoki buyruq berish orqali (masalan,

norozilik noqonuniy deb taxmin qilish orqali) mas'ul bo'lganlar. Ushbu usullardan eng muhimi, ramkalash, bu samimiy ravishda o'tkaziladigan dunyoni ko'rish usuli ekanligi qonuniydir. Yolg'on gapirish, minimallashtirish va ayblash usullari aldash yoki javobgarlikni rad etishni o'z ichiga oladi. Qayta talqin qilishda aniq ma'lumot berish, kerakli joyga javobgarlikni tayinlash va adolatsizlikni ta'kidlaydigan ramka yordamida qiyinchilik tug'dirishi mumkin.

Rasmiy kanallarga sudlar, rasmiy so'rovlar, ombudsmanlar, ekspertlar guruhi va ushbu masalaga adolatli munosabatda bo'lishni ta'minlaydigan har qanday boshqa protsedura yoki jarayonlar kiradi. Rasmiy kanallar g'azabning oldini olishning kuchli usulidir, chunki ko'pchilik rasmiy protseduralar adolatni ta'minlaydi deb o'ylashadi. Ba'zi rasmiy kanallar buni amalga oshiradilar, ammo jinoyatchilar kuchli bo'lganida, rasmiy kanallar ko'pincha adolatni tasavvur qilishadi.

Eng yaxshi vaziyatlarda rasmiy kanallar g'azabni pasaytirmoqda. Ular deyarli har doim sekinlashadi, ya'ni odamlar ehtiroslari haftalar, oylar yoki yillar o'tishi bilan yo'qoladi. Sudlar va boshqa idoralar juda protsessualdir: ular ko'pchilik tushunmaydigan yoki o'rganishni xohlamaydigan texnik qoidalarga amal qilishadi, shuning uchun tashqi odamlar qiziqishni yo'qotadilar. Rasmiy kanallar mutaxassislariga (masalan, advokatlarga) tayanadi va masalani faqat mutaxassislar ishtirok etadigan tor maydonga ko'chiradi. Ba'zida so'rovlar aniq va mantiqiy tavsiyalarni beradi, ammo hukumatlar ularga amal qilmayapti. Ba'zida sudlar namoyishchilar nomidan qaror chiqaradilar, ammo keyin prokurorlar shikoyat qiladilar. Samarali bo'lish uchun rasmiy kanallardan foydalanish ko'p vaqt va ko'p pulni talab qilishi mumkin, bu esa kuchli jinoyatchilar katta afzalliklarga ega.

Rasmiy kanallarning kuchi odamlarning o'zlari ishlayotganiga asoslangan. Masalan, sudlar ko'pincha katta ishonchga ega. Faqat bevosita ishtirok etganlar tizimni qanday ishlatish va suiiste'mol qilish haqida yaxshi tasavvurga ega.

Rasmiy kanallarning siyosiy ishlatilishini tushunadigan va adolatsizlikdan g'azablanishni targ'ib qiladiganlar uchun ikkita asosiy yondashuv mavjud. Birinchisi, rasmiy kanallarni obro'sizlantirishga urinish, masalan, berilgan manfaatlarga ishora qilish. Boshqa yondashuv – qo'llab-quvvatlashni safarbar qilish, boshqacha aytganda, tashviqot ishlarini olib borish. Asosiysi, qoniqarli echimni ta'minlash uchun rasmiy kanallarga ishonmaslik.

Jinoyatchilar uchun oxirgi usul qo'rqitishdir. Tinch namoyishchilarga shafqatsiz hujum qilish qo'rqitishning bir turi. Qo'rqitish, jahl tufayli harakatni oldini olish uchun barcha usullarni o'z ichiga oladi. Masalan, qirg'in guvohlari norozilik bildirishdan qo'rqishlari mumkin, chunki ularga ham hujum qilinishi mumkin. Qatag'onlar tufayli mahalliy jurnalistlar ushbu voqeani xabar qilishdan qo'rqishlari mumkin. Qo'rqitish bilan kurashish uchun, hech bo'lmaganda ba'zi odamlar qarshilik

ko'rsatishga, ya'ni aybdorlarga qarshi norozilik bildirishga yoki boshqa yo'l bilan qarshilik ko'rsatishga tayyor bo'lishi kerak.

Jinoyatchilar tomonidan qo'rqitish bilan guruhlangan yana bir usul mavjud – mukofotlar. Buni pora, imtiyoz yoki ustunlik berish deb ham atash mumkin. Asosiy g'oya shundaki, hujumni qo'llab-quvvatlagan yoki unga qarshi bo'lmaganlar mukofotga ega bo'lishlari mumkin. Masalan, hujumni oqlaydigan sharhlovchilarga yangi imkoniyatlar yoki aktsiyalar berilishi mumkin. Qarshilikka qarshi turish, ehtimol foyda ko'rmayotganiga qaramay, hujumni fosh etish va unga qarshi turishni anglatadi.

G'azabga qarshi kurashni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, Sharpning siyosiy jiu-jitsu murakkab jarayon bo'lishi mumkin, bu har ikki tomonning taktikalarini shafqatsiz va zo'ravon hujumga qarshi kurashni susaytirish yoki targ'ib qilishga qaratilgan harakatlar. Ushbu muhokama davomida men "zo'ravon hujum" yoki "qirg'in" haqida gapiraman. Ushbu turdagi tildan foydalanib, allaqachon talqin qilingan va yon tomonlarini olish kerak. Jinoyatchilar boshqa bir narsa, ehtimol politsiya tomonidan qo'zg'olon yoki terroristik hujum sodir bo'lganligini aytish uchun izohlash usullaridan foydalanadilar. Zo'ravonliksiz norozichilarning tarafini olish Gregg, Sharp va namoyishchilarning o'zlari uchun tabiiydir, lekin esda tutish kerakki, boshqalarning nuqtai nazari har xil bo'lishi mumkin, shuning uchun hislar va reaksiyalarga qarshi kurash natija uchun juda muhimdir.

Achchiqlanishni boshqarish taktikasining modeli orqa niqobli model deb ataladi, chunki jinoyatchining taktikasi etarli bo'lmagan yoki muvaffaqiyatsiz bo'lganida, hujum teskari natijaga olib keladi: u o'z samarasini beradi. Natijada, otishma siyosiy jiu-jitsu bilan bir xil: tinch namoyishchilarga shafqatsiz hujum namoyishchilarga foyda keltiradi. Jarayon sifatida, backfire modeli g'azabni kamaytirishning beshta usulini va g'azabni kuchaytirishning beshta mos usulini baholashni o'z ichiga oladi (Martin 2007, 2012).

Boshqa masalalar

Agar jinoyatchilar zo'ravonliksiz namoyishchilarga qarshi zo'ravon hujumlarni kamsitish uchun yashirish, devalvatsiya, qayta tushuntirish, rasmiy kanallar va qo'rqitishdan foydalansalar, ehtimol boshqa xil adolatsizliklarga nisbatan ham xuddi shunday usullardan foydalaniladi. Bu aniq kuzatilgan narsa.

1991 yilda – Dili qirg'iniga o'xshash yil – Rodney King ismli odam Los-Anjeles politsiyasi tomonidan hibsga olingan. Hibsga olish paytida Kingni ikki marotaba xayollar bilan urishgan, ularda 50000 voltli zarbalar odatda odamlarning qulashiga olib keladi, ammo King hali ham faol edi. Politsiyachilar Kingni butunlay

bo'sunmasdan oldin o'nlab marta metal tayoq bilan urishgan.

King tinch namoyishchi emas edi. U mast bo'lgan va hibsga olinmaslikka uringan, politsiyani mashinani to'xtatishdan oldin yuqori tezlikda quvib chiqargan. Qirolni kaltaklash og'ir bo'lgan, ammo Los-Anjeles politsiyasi boshqalarga nisbatan juda yomon ish qilgan. Farqi shundaki, hibsga olish paytida shov-shuv ostida yaqinda yashagan Jorj Xolliday ismli odam hibsga olishni videoga yozib oldi. Hollidayning videosi televizorda namoyish etilganda, hibsnings shafqatsizligi sababli ommaviy g'alayon ko'tarildi.

Kingni kaltaklash to'g'risida keng qamrovli hujjatlar mavjud, ikkala tarafdor va politsiya tanqidchilari (masalan, Koon 1992; Ouens 1994). Ushbu ma'lumotlarning barchasida politsiya g'azabni cheklash uchun barcha besh usuldan: yashirish, devalvatsiya, qayta izohlash, rasmiy kanallar va qo'rqitishdan foydalanganligi haqida ko'plab dalillar mavjud. Biroq, bu harakatlar etarli bo'lmagan: kaltaklangan va politsiyaning obro'siga jiddiy putur etkazgan (Martin 2005).

Backfire tahlilini jinsiy zo'ravonlik (McDonald, Graham va Martin 2010), tsenzura (Yansen va Martin 2003; Yecies 2008), qochqinlarga munosabat (Herd 2006), qiynoq (Martin va Rayt 2003) kabi keng qamrovli masalalarga qo'llash mumkin), urush (Martin 2004; Riddick 2012) va genotsid (Martin 2009). Shunisi e'tiborga loyiqki, ushbu barcha sohalarda jinoyatchilar jahldorlikni boshqarishning bir xil usullaridan foydalanishgan. Muxoliflar bir xil kontraktizm turlaridan foydalanishlari mumkin: ta'sir qilish, tekshirish, izohlash, safarbarlik va qarshilik.

Backfire modeli zo'ravonliksiz harakatlar g'oyalarini qabul qilish va ularni boshqa sahnalarda qo'llash uchun moslashtirish imkoniyatlarini namoyish etadi. Gregg va Sharp zo'ravonliksiz tartib-intizom ular kuzatgan jiu-jitsu effektlari uchun muhim ahamiyatga ega deb taxmin qilishdi, ammo bu ko'proq umumiy hodisaning alohida holati edi. Nozo'ravon namoyishchilarga nisbatan zo'ravonlik ishlatilsa, g'azab yanada kuchayadi, ammo norozilik namoyishlari ba'zi zo'ravonlikni ishlatganda ham davom etaveradi – agar bunday to'qnashuv keng miqyosda adolatsiz deb qaralsa, odatda politsiya zo'ravonligi jiddiy, sababsiz va ajralmas bo'lishi kerak, yoki boshqa yo'l bilan asossiz. Buning oqibatida odamlar harakatni adolatsiz deb bilishadi va aksiya haqida ishonchli ma'lumotlar kengroq auditoriyaga etkaziladi.

Tsenzuradan tortib to genotsidgacha bo'lgan ko'plab masalalardan kelib chiqqan o't ochishga oid darslar keyinchalik zo'ravonlik va zo'ravonlik bilan bog'liq ishlarga qaytarilishi mumkin. 2010 yilda namoyishchilar bilan birga kemalar floti G'azoga etkazib berishga va Isroil hukumati tomonidan o'rnatilgan to'siqni buzishga uringan. Flotilla G'azoga yetib borguncha, Isroil kuchlari hujum qilishdi, namoyishchilarni hibsga oldilar va kemalarni o'qqa tutdilar. Isroil harbiy kuchlari va hukumati g'azabning oldini olish uchun odatdagi barcha usullarni qo'llagan, ammo

muvaqqiyatsiz bo'lgan: flotilaga hujum xalqaro miqyosda ommaviy aloqalar bilan bog'liq katta falokat bo'lgan (Mart 2010). Bu erda qiziq narsa shundaki, namoyishchilarning hammasi zo'ravonlik qilmagan: ularning ba'zilari isroillik hujumchilarga qarshi kurashgan. Biroq, Isroil zo'ravonligi yanada katta bo'lib, to'qqiz namoyishchi o'ldirildi.

Ushbu holat adolatsizlik tushunchasi hatto norozilar zo'ravonlik ishlatganda ham paydo bo'lishi mumkinligini ko'rsatmoqda. Biroq, namoyishchilarni zo'ravonlik ishlatganda ularni obro'sizlantirish osonroq, shuning uchun zo'ravonliksiz tartib-intizomni saqlash muhim bo'lib qolmoqda. Gap shundaki, natija shunchaki o'zaro ta'sirning o'zi aniqlanmasdan, ma'lumot va talqin bo'yicha kurash natijasidir.

Klassik holat bu Dharasana, 1930 yilgi tuzish marshining eng avj nuqtasi bo'lgan va Greggning axloqiy jiu-jitsu tushunchasini kontseptualizatsiya qilishga undagan holatlardan biri. Dharasandagi voqealar psixologik ta'sir ko'rsatdi, ammo Gregg tushunganidan farqli ravishda. United Press jurnalisti Webb Miller hozir bo'lgan va qatnashmayotgan namoyishchilarni kaltaklashlari to'g'risida yozgan. Buyuk Britaniyadagi, Qo'shma Shtatlardagi va boshqa joylardagi o'quvchilarni Millerning hisob-kitoblari hayratda qoldirdi va ular yuz minglab nusxalarda qayta chop etildi. Tuz yurish paytida yuz bergan voqea o'sha paytda xalqaro aloqa orqali, ya'ni bosma so'z orqali Hindistonning Britaniya va boshqa G'arbiy davlatlar ichidagi hukmronligini qo'llab-quvvatlashga putur etkazdi va shu bilan yigirma yildan keyin mustaqillikka asos bo'ldi (Weber 1997).

Mustaqillik uchun qurolli kurash bo'lmagan va mustaqillik uchun qurbonlar soni kam bo'lgan. Bunga inglizlarning samimiyligi sabab bo'lmagan. Qurolli qarshilik mavjud bo'lgan Keniyada juda boshqacha kontekstda, ingliz hukmdorlari Mau Mau isyonini bostirish uchun qotillik, qiynoq va kontslagerlardan foydalanganlar (Elkins 2005).

Dharasanada inglizlar g'azabni oldini olish uchun barcha besh usuldan foydalanganlar. Masalan, ular Millerning tarqatilishini (berkitishni) blokirovka qilishga urindilar, satyagrahislarni qoralashdi (devalvatsiya), namoyishchilar haqiqatan ham jabrlanmaganliklarini va haqiqatan ham o'zlarining jarohatlarini soxtalashtirganliklarini ta'kidladilar (konferentsiya), bundan ham ko'proq narsani va'da qilgan konferentsiya. (Rasmiy kanallar) etkazib berdilar va mustaqillik kurashining ko'plab a'zolarini qamashdi (qo'rqitish). Shunday qilib, Dharasanada kaltaklanishlar jiu-jitsu effektiga olib kelmadi, chunki shunchaki tinch namoyishchilarga qarshi zo'ravonlik ishlatilgan. Voqealar ma'lumot, talqin va hissiyotlarga qarshi kurash mavzusi bo'lib, unda har bir tomon o'z maqsadiga xizmat qiladigan munosabat va harakatlarni rivojlantirish uchun taktikani qo'llagan.

Xulosa

Aksariyat odamlar uchun zo'ravonliksiz norozilikda zo'ravonlik ustunlik qilishi aniq – kuch ishlatish uchun siyosiy iroda talab qilinadi. Shu nuqtai nazardan, zo'ravonlikni engishning yagona kafolati bu zo'ravonlikdir. Zo'ravonliksiz harakatlar zo'ravonlikka qaraganda samaraliroq bo'lishi mumkinligini da'vo qilish birinchi qarashda aksi bo'lib tuyulishi mumkin.

Siyosiy jiu-jitsu – bu zo'ravonliksiz harakatni zo'ravonlikdan ko'ra samaraliroq qilish imkonini beradigan jarayonlardan biridir. Zo'ravon yoki zo'ravonliksiz usullar yoki ikkalasi bilan kurashni qo'llab-quvvatlash uchun qilingan harakatlar deb hisoblash mumkin. Zo'ravonlik vayronagarchilik va hukmronlik orqali qo'llab-quvvatlashga intiladi: raqiblar mag'lubiyatga uchraydi yoki g'olib chiqadi. Zo'ravonliksiz harakatlar tazyiq va sodiqlikni namoyish qilish orqali raqiblarini jismoniy tahdid qilmasdan qo'llab-quvvatlashga harakat qiladi. Zo'ravonliksiz harakatlarning kuchi harakatda qatnashish uchun ko'proq imkoniyat va raqiblar va uchinchi tomonlar bilan aloqa qilish va g'alaba qozonish uchun ko'proq imkoniyatlar orqali keladi. (Keyingi bobda Veronique Dudouet zo'ravonliksiz to'qnashuvda tashqi uchinchi tomonlarning roli haqida batafsil ma'lumot beradi.)

Siyosiy jiu-jitsu tushunchasi zo'ravonliksiz harakatning kuchini tushuntirishga yordam beradi. Raqibda qurol bor, xususan zo'ravonlik, undan foydalanish xavfli bo'lishi mumkin, chunki bu zo'ravonliksiz namoyishchilarga ko'proq yordam berishi mumkin. Biroq, bu nafaqat zo'ravonlik va zo'ravonlik bilan solishtirganda ko'proq narsani o'z ichiga oladi. Hujumchilar qahr-g'azabni inkor etish uchun turli usullardan foydalanishi mumkin – yashirishdan qo'rqitishgacha. Namoyishchilar hujumni orqaga qaytarish uchun ushbu inhibe usullaridan xabardor bo'lishi va ularning har biriga qarshi turishga tayyor bo'lishi kerak. Achchiqlanishni targ'ib qiluvchi kontraktika – nima bo'lganini fosh qilish, maqsadni tasdiqlash, voqealarni nohaq deb talqin qilish, qo'llab-quvvatlashni safarbar qilish (va rasmiy kanallardan qochish) va qo'rqitishga qarshi kurashish – bu tashviqotchilar uchun vositadir. Ushbu taktikalardan o't o'chirilish ehtimolini oshirish va shuning uchun birinchi navbatda raqiblarni zo'ravon hujumlardan himoya qilish uchun harakatlarni ishlab chiqishda foydalanish mumkin.

Orqaga o'q otish modeli kurashga strategik kelishuv sifatida qarashning bir usuli. Har bir tomonda turli xil taktikalar mavjud va ularni turli yo'llar bilan ishlatish mumkin. Demak, har ikki tomon raqibning taktikasi bilan tanishishi natijasida kurash rivojlanishi mumkin. Masalan, tajovuzkorlar o'z harakatlarini ommaviy axborot vositalariga tsenzuraning turli shakllari orqali yashirishga harakat qilishlari mumkin. Protestantlar javob berishlari mumkin, masalan, kameralar va YouTube kabi ijtimoiy media. Shunda hukumatlar Internetni senzura qilishga urinishlari

mumkin, norozilar esa tsenzurani o'rganish uchun ishonchli va boshqa vositalardan foydalanishlari mumkin.

Fikrlarning axloqiy jiu-jitsudan tortib to otashga o'tishi zo'ravonliksiz harakatlar dinamikasini o'rganishda olinishi mumkin bo'lgan bilimlarni ko'rsatadi. Otash hodisasi tsenzura kabi turli vaziyatlarda kuzatilishi mumkin, ammo zo'ravonlik va zo'ravonliksiz qarama-qarshi harakatlarda eng hayratlanarlidir. Orqaga o'tishga qadam kuzatishlardan boshlanishi kerak, masalan, ba'zi hujumlar samarasiz bo'lib, ularni nima uchun bunday qilishlarini so'rash uchun ularni sinchkovlik bilan o'rganish.

Oldin muhokama qilinganidek, Sharp o'zining "*Zo'ravonliksiz harakatlar siyosati*" (1973) kitobida u zo'ravonliksiz harakatlar dinamikasi, zo'ravonliksiz kampaniyalarning qator bosqichlari yoki xususiyatlarini siyosiy jiu-jitsu bilan birgalikda ulardan biri sifatida taklif qildi. Siyosiy jiu-jitsu nima uchun har doim ham ro'y bermaydi, aynan jinoyatchilar tomonidan qo'llanilgan taktikalar natijasida. Xuddi shu yondashuv Sharp dinamikasining boshqa bosqichlarida ham qo'llanilishi mumkin.

Dinamikaning birinchi bosqichi – bu "asos yaratish" bo'lib, unda g'oyalar, tarmoqlar, rejalar, tashkilotlar va harakatlar olib borish uchun asos bo'lishi mumkin bo'lgan barcha narsalar ishlab chiqiladi. Ammo davom etayotgan zulm va qatag'on bilan bog'liq ko'p holatlarda, hech qachon asos yaratilmaydi: muxolifat guruhlari siqilib yoki bo'linib ketmoqda yoki samarasiz yo'llarga tushib ketmoqdalar. Oddiy diqqat muxolifat kuchlarining o'ziga qaratiladi. Sharpning doirasini yanada rivojlantirish uchun, Sharon Nepstad 4-bobda aytilganidek, hokimlar tomonidan raqiblarni inhibe qilish yoki ularni samarasiz usulda ishlashga majbur qilish uchun qilinadigan harakatlarni o'rganib chiqish kerak bo'ladi. 1960-yillarda boshlangan tergovning COINTELPRO dasturining ijtimoiy harakatlarga xalaqit berishga, shu jumladan ular o'rtasidagi ishonchsizlikni qo'zg'ashga qaratilgan (Blekstok 1976). Biroq, ayyor hukumatlar, odatda, o'z kuzatuvlari va ishdan chiqish operatsiyalarini yashirishadi, shuning uchun bu usullar to'g'risida etarli ma'lumot yo'q. Poydevor qo'yish bosqichini yanada o'rganish orqali ko'p narsa o'rganish kerak. Zo'ravonliksiz harakatni qo'llab-quvvatlovchilarning fikriga ko'ra, hukumatning ushbu bosqichdagi harakatlari harakatlarni zo'ravonlikni qabul qilishga undaydi va shu bilan kuchliroq zo'ravonliksiz kampaniyani boshlash qobiliyatini pasaytiradi.

Sharp dinamikasidagi so'nggi bosqich bu "kuchni qayta taqsimlash". Barcha bosqichlar ichida bu eng kam aniq ifodalangan, ammo bu kampaniyalarning muvaffaqiyati uchun juda muhimdir. Samarali saylovoldi tashviqotining ko'plab misollar mavjud, bu ba'zi o'zgarishlarga olib keladi, ayniqsa hukumat rahbarlarida, ammo tarkibiy o'zgarishlar yo'q. Boshqacha qilib aytganda, o'zgarish mazmunli

emas, ko'proq ramziy ma'noga ega. Bu g'azabning pasayishida rasmiy kanallarning rolini eslatadi. Hokimiyatni qayta taqsimlash bosqichining e'tiborsiz qoldirilishining sabablaridan biri shundaki, bu, asosan, siyosiy partiyalar, hukumat byurokratiyalari, korporatsiyalar, harbiylar va boshqa ierarxik tizimlar ichidagi muzokaralar orqali amalga oshiriladi. Fuqarolik qarshiligi nazariyasi va amaliyoti asosan mitinglar va ish tashlashlar singari jamoat sohasidagi faoliyatga qaratildi va tashkilotlar ichidagi kurashlarga unchalik ahamiyat bermadi. Fuqarolik qarshilik nazariyasi o'zgaruvchan tashkilotlar siyosatini tushunish uchun asos yaratishga yordam berishi mumkin.

Fuqarolik qarshilik nazariyasining yorqin xususiyatlaridan biri bu uning amaliyot bilan chambarchas bog'liqligi edi. Greggning axloqiy jiu-jitsu tushunchasi Gandi kampaniyalarini kuzatish natijasida paydo bo'ldi. Greggning ishi o'nlab yillar davomida juda ta'sirli bo'lib, zo'ravonliksiz harakatlar haqida ko'proq odamlarni xabardor qildi va shu tariqa kampaniyalarga bilvosita ta'sir qildi. Sharp yuzlab zo'ravonliksiz harakatlar va kampaniyalarni o'rganishga asoslangan. Uning ishidan dunyodagi faollar foydalangan. Bu zo'ravonliksiz harakatlar nazariyasi va amaliyotidagi keyingi rivojlanishlar nazariya va amaliyotni qandaydir tarzda bog'lash bilan bog'liqligini anglatadi.

Nazariyani rivojlantirish haqida fikr yuritish

Fikrlarning axloqiy jiu-jitsudan tortib to o'tli olovgacha bo'lgan evolyutsiyasini o'rganish orqali kelajakda fuqarolik qarshiligi nazariyasini rivojlantirish bo'yicha ba'zi takliflarni olish mumkin. Gregg axloqiy jiu-jitsu tushunchasini ishlab chiqishda Hindistondagi zo'ravonliksiz kampaniyalarning kuzatuvlari va tushunchalariga asoslanib, bitta intizom, psixologiya g'oyalaridan foydalandi. Sharp o'zining siyosiy jiu-jitsu kontseptsiyasini shakllantirishda axloqiy jiu-jitsu asosida qurilgan. Sharp shu tariqa jiu-jitsu turidagi tadbirlarni izlash imkoniyatiga ega bo'ldi. U bir nechta narsalarni o'rganib chiqdi. Bundan tashqari, u psixologiya, siyosat va iqtisodiyotni o'z ichiga olgan bir nechta fanlarga murojaat qildi. Sharp Gregg tomonidan ilgari surilgan psixologik jarayonlardan voz kechmadi, aksincha ularni to'ldirdi.

Bundan tashqari, Sharp siyosiy jiu-jitsuni yanada kengroq doiraga kiritdi, uning zo'ravonliksiz harakatlar dinamikasi jiu-jitsu effekti uchun old shartlarni o'z ichiga oldi. Masalan, "zo'ravonliksiz tartib-intizomni saqlash", namoyishchilarga qilingan hujumlar zo'ravonlik va zo'ravonlik qilmaslik o'rtasidagi sifatli farq tufayli adolatsiz deb ko'rilishini ta'minlaydi.

Sharp shu tariqa nazariyani qurishning to'rtta asosiy texnikasidan foydalangan. Birinchidan, u axloqiy jiu-jitsuni muhim voqea sifatida belgilab, keyingi e'tibor va rivojlanishga loyiqdir. Ikkinchidan, u ko'proq ma'lumot to'pladi, shuning uchun u

ko'proq ma'naviy jiu-jitsuni o'rganadigan ko'proq ma'lumot to'plamiga ega edi. Uchinchidan, u kontseptsiyani psixologik hodisadan psixologik, siyosiy va ijtimoiy omillarni hisobga olgan holda kengaytirdi. To'rtinchidan, u siyosiy jiu-jitsuni fuqarolik qarshilik ko'rsatish kampaniyasining bosqichlari yoki jabhalarining keng doirasiga joylashtirdi.

Sharpning siyosiy jiu-jitsu orqa fon modelini rivojlantirish uchun ilhom bo'ldi. Mening birinchi qadamim nima uchun siyosiy dju-jitsu ba'zan ro'y bermasligini so'rash edi. Faqat muvaffaqiyatli zo'ravonliksiz harakatlarni ko'rib chiqishning o'rniga, muvaffaqiyatsizliklarni o'z ichiga olgan qamrov kengaytiriladi. Bu menga raqibning xatti-harakatlariga, xususan, tajovuzkorning hujumning samarasiz bo'lish ehtimolini kamaytiradigan harakatlariga qarashimga olib keldi. Bu modelni ikkala tomonning taktikasini o'z ichiga olgan strategik kelishuvga aylantirdi. Keyin men Gregg va Sharp tomonidan ishlatilgan zo'ravonlik va zo'ravonliksiz shablondan tashqarida, senzura, politsiyani kaltaklash va qiynoq kabi ko'plab mavzularga murojaat qilib, ko'proq ishlarni ko'rib chiqdim.

Backfire modelini ishlab chiqishda men to'rtta asosiy nazariya qurish usullaridan foydalandim. Birinchidan, men siyosiy dju-jitsuni muhim hodisa sifatida ko'rib chiqdim va ishlab chiqdim. Ikkinchidan, men muvaffaqiyatsiz ishlarni kiritish uchun kuzatuvlar doirasini kengaytirdim. Uchinchidan, men o'zaro munosabatlarni har ikki tomonning taktikasini o'z ichiga olgan va natijada orqa tomonga qaragan holda strategik hamkorlik sifatida ko'rdim. To'rtinchidan, men zo'ravonlik va zo'ravonlikdan tashqari sohalarda ishlarni ko'rdim, parallel jarayonlar izladim va boshqalar uchun g'oyalarni shakllantirish uchun turli holatlardagi kuzatuvlardan foydalandim.

Axloqiy jiu-jitsu, siyosiy jiu-jitsu va orqa otish tushunchalarini ishlab chiqishda qo'llaniladigan nazariya qurish usullari fuqarolik qarshiligi nazariyasini yanada rivojlantirishga yordam beradigan qo'llanma sifatida ishlatilishi mumkin. Birinchi natija shundan iboratki, kuzatuvlar juda muhimdir. Tadqiqotchilar turli xil vaziyatlarda nima sodir bo'lishidan o'rganishlari mumkin. Fuqarolik qarshiligi bo'yicha tadqiqotchilar asosan muvaffaqiyatli ishlarni ko'rib chiqdilar. Nazariyani kengaytirish uchun muvaffaqiyatsiz kurashlarga, noaniq holatlarga (kurashning aniq emasligi) va ma'lumot olish uchun ko'proq qazishni talab qiladigan kamroq ko'rinadigan holatlarga ko'proq e'tibor qaratish kerak.

Kurashlarning batafsil ma'lumotlari qimmatlidir, ammo nazariyani rivojlantirish uchun kalit bu jarayonda muhim bo'lgan narsani payqaydi. Shuning uchun kuzatuvlar qandaydir tarzda yo'naltirilishi kerak.

Buning usullaridan biri – oldingi nazariyaga qarash. Gregg bu ustunlikka ega emas edi, chunki o'sha paytda zo'ravonliksiz nazariya odatiy edi. Gregg o'z kuzatuvlarini tegishli psixologiya haqidagi tushunchalari bilan bog'ladi. Nazariyaga asoslanish

oldinga borish yo'lidir. Bu avval zo'ravonliksiz nazariya yoki turli sohalardagi nazariya yoki butunlay yangi nazariya bo'lishi mumkin. Fuqarolik qarshiligi nazariyasini kelajakda rivojlantirish uchun har xil jabhalar va istiqbollarni ko'rib chiqish va ular qanday va qanday qo'llanilishini ko'rib chiqish kerak. Bunga ijtimoiy harakatlar nazariyasi (Schock 2005 va bu hajm) va aloqa nazariyasi (Martin va Varney 2003) kiradi.

Nazariyani rivojlantirishning yana bir usuli bu mikroskale shovqinlariga yoki kengroq doiralarga o'tishdir. Backfire modeli har ikki tomon tomonidan qo'llaniladigan taktikalarni ko'rib chiqadi, ammo voqealarga ko'proq diqqat bilan qarash mumkin. Masalan, diskurslarni tahlil qilish kampaniyalarda yoki birodarlik uyushtirishda ishlatiladigan so'zlarning ishlatilishini tekshirish uchun ishlatilishi mumkin. Semiotikadan kurashning ramziy hajmini o'rganish uchun foydalanish mumkin, bunda satyagraha semiotikasi deb atash mumkin.

Sharp zo'ravonliksiz kurash uchun zamin yaratib, hokimiyat munosabatlarini o'zgartirishga asos yaratdi. Bu juda katta rasm. Ammo halqaro siyosiy dinamika, rejim turlari, texnologik o'zgarishlar va ta'lim va aloqa sohalarida keng miqyosda fikr yuritish mumkin. Ijtimoiy dinamikadan olingan ma'lumotlardan haqiqiy kurashlarga oydinlik kiritish uchun foydalanish qiyin.

Fuqarolik qarshiligi nazariyasi asosan jamoaviy harakatlar haqida bo'lgan, odamlar guruhlarini o'zgarishlarni amalga oshirish uchun harakat qilganda. Biroq, kundalik hayotida kam odam miting, ish tashlash, o'tirish yoki ro'za tutish bilan shug'ullanadi. Shu sababli, fuqarolik qarshiligi nazariyasi hozirgi kunga qadar kundalik faoliyat bilan kuchli bog'liqlikka ega emas. Buni, masalan, oilalar va ish joylaridagi oddiy nizolarni hal qilish yo'li bilan ishlab chiqish mumkin. Backfire modeli ba'zi holatlarda, masalan, haqoratlash va jinsiy zo'ravonlik holatlarida qo'llaniladi.

Kollektiv darajada zo'ravonliksiz zo'ravonlik – mitinglar, ish tashlashlar va shunga o'xshashlar – va kichik miqyosdagi shaxslararo darajadagi aloqalarni o'rnatish ikki narsani amalga oshirishi mumkin edi. Nazariya darajasida, bu samarali o'zaro aloqalarni rag'batlantiradi. Amaliyot darajasida bu kuchli o'quv jarayonini amalga oshirishga imkon beradi. Agar odamlar o'zlarining kundalik hayotlarida zo'ravonliksiz kuchning kuchini ko'rsalar, ular zo'ravonliksiz ob'ektiv yordamida dunyoni yaxshiroq tushunib, yanada kengroq ijtimoiy o'zgarishlarga hissa qo'shadilar.

Gregg va Sharp o'zlarining g'oyalarini asosan o'zlari ishlab chiqqan ko'rinadi. Bundan farqli o'laroq, backfire modelini ishlab chiqishda men ko'p hamkorlik qildim (masalan, Yansen va Martin 2003; Martin va Rayt 2003; MakDonald, Grexem va Martin 2010). Buning ikkita afzalligi bor edi. Birinchidan, bu zo'ravonliksiz tadqiqotchilar kichkina, ammo o'sib borayotgan guruhidan tashqaridagi tajribaga asoslandi: zo'ravonlik bilan bog'liq bo'lmagan masalalarni o'rganish uchun maydon

tashqarisidagi odamlarning tajribasi va tushunchalari keltirildi. Ikkinchi afzallik shundaki, boshqa sohalardagi odamlar zo'ravonliksiz nazariya va amaliyot bilan ko'proq aloqada bo'lishgan.

Ushbu axloqiy jiu-jitsudan tortib o'tishgacha bo'lgan traektoriyani o'rganish keyingi nazariy rivojlanish uchun bir nechta sohalarni, shu jumladan muvaffaqiyatsiz va noaniq hollarni o'rganish, kichik yoki katta hajmdagi jarayonlarga qarash, odamlarning shaxsiy tajribalariga aloqalarni o'rnatish va ilmiy hamkorlikni rivojlantirish uchun yo'naltirilgan. Kelgusidagi tadqiqotlar va amaliyot uchun mumkin bo'lgan yo'nalishlarni taklif qilish bilan birga, bu zo'ravonliksiz harakatni o'rganishda hali ko'p narsa o'rganilishi kerakligini anglatadi, nazariyani rivojlantirish uchun harakatlarning haliy muhim ahamiyatini ko'rsatadi.

Minnatdorchilik Piter Gibson, Les Kurtz va Majken Sorsensen loyihalardagi qimmatli sharhlari uchun.

Bibliografiya

Blackstock, Nelson. 1976. *Cointelpro: The FBI's Secret War on Political Freedom*. New York: Vintage.

Bondurant, Joan V. 1958. *Conquest of Violence: The Gandhian Philosophy of Conflict*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

Chomsky, Noam, and Edward S. Herman. 1979. *The Political Economy of Human Rights*. Volume 1: *The Washington Connection and Third World Fascism*. Montréal: Black Rose Books.

Cribb, Robert, ed. 1990. *The Indonesian Killings of 1965-1966: Studies from Java and Bali*. Melbourne, Victoria: Centre for Southeast Asian Studies, Monash University.

Csapody, Tamás, and Thomas Weber. 2007. "Hungarian Nonviolent Resistance against Austria and Its Place in the History of Nonviolence." *Peace and Change* 32:499-519.

Dalton, Dennis. 1993. *Mahatma Gandhi: Nonviolent Power in Action*. New York: Columbia University Press.

Dunn, James. 2003. *East Timor: A Rough Passage to Independence*. 3rd ed. Sydney: Longueville Books.

Elkins, Caroline. 2005. *Imperial Reckoning: The Untold Story of Britain's Gulag in Kenya*. New York: Henry Holt.

- Frankel, Philip. 2001. *An Ordinary Atrocity: Sharpeville and Its Massacre*. New Haven, Conn.: Yale University Press.
- Gregg, Richard B. [1934] 1966. *The Power of Nonviolence*. 2nd ed. New York: Schocken Books.
- Herd, Andrew. 2006. "Amplifying Outrage over Children Overboard." *Social Alternatives* 25:59-63.
- Huxley, Steven Duncan. 1990. *Constitutionalist Insurgency in Finland: Finnish "Passive Resistance" against Russification as a Case of Nonmilitary Struggle in the European Resistance Tradition*. Helsinki: Finnish Historical Society.
- Jansen, Sue Curry, and Brian Martin. 2003. "Making Censorship Backfire." *Counterpoise* 7:5-15.
- Kohen, Arnold S. 1999. *From the Place of the Dead: The Epic Struggles of Bishop Belo of East Timor*. New York: St. Martin's Press.
- Koon, Stacey C., with Robert Deitz. 1992. *Presumed Guilty: The Tragedy of the Rodney King Affair*. Washington, D.C.: Regnery.
- Martin, Brian. 2004. "Iraq Attack Backfire." *Economic and Political Weekly* 39, no. 16 (April 17-23): 1577-83.
- – – . 2005. "The Beating of Rodney King: The Dynamics of Backfire." *Critical Criminology* 13:307-26.
- – – . 2007. *Justice Ignited: The Dynamics of Backfire*. Lanham, Md.: Rowman and Littlefield.
- – – . 2009. "Managing Outrage over Genocide: Case Study Rwanda." *Global Change, Peace and Security* 21:275-90.
- – – . 2010. "Flotilla Tactics: How an Israeli Attack Backfired." *Truthout*, 27 July.
- – – . 2012. *Backfire Manual: Tactics against Injustice*. Sparsnäs, Sweden: Irene Publishing.
- Martin, Brian, and Wendy Varney. 2003. *Nonviolence Speaks: Communicating against Repression*. Cresskill, N.J.: Hampton Press.
- Martin, Brian, and Steve Wright. 2003. "Countershock: Mobilizing Resistance to Electroshock Weapons." *Medicine, Conflict and Survival* 19:205-22.

McDonald, Paula, Tina Graham, and Brian Martin. 2010. "Outrage Management in Cases of Sexual Harassment as Revealed in Judicial Decisions." *Psychology of Women Quarterly* 34:165-80.

McMillan, Andrew. 1992. *Death in Dili*. Sydney: Hodder and Stoughton.

Nevins, Joseph. 2005. *A Not-So-Distant Horror: Mass Violence in East Timor*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.

Owens, Tom, with Rod Browning. 1994. *Lying Eyes: The Truth behind the Corruption and Brutality of the LAPD and the Beating of Rodney King*. New York: Thunder's Mouth Press.

Riddick, Brendan. 2012. "The Bombing of Afghanistan: The Convergence of Media and Political Power to Reduce Outrage." *Revista de Paz y Conflictos* 5:6-19.

Schock, Kurt. 2005. *Unarmed Insurrections: People Power Movements in Nondemocracies*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Sharp, Gene. 1973. *The Politics of Nonviolent Action*. Boston: Porter Sargent.

Shridharani, Krishnalal. 1939. *War without Violence: A Study of Gandhi's Method and Its Accomplishments*. London: Victor Gollancz.

Smithey, Lee, and Lester R. Kurtz. 1999. "'We Have Bare Hands': Nonviolent Social Movements in the Soviet Bloc." In *Nonviolent Social Movements: A Geographical Perspective*, ed. Stephen Zunes, Lester R. Kurtz, and Sarah Beth Asher, 96-124. Oxford: Blackwell.

Weber, Thomas. 1993. "'The Marchers Simply Walked Forward until Struck Down': Nonviolent Suffering and Conversion." *Peace and Change* 18:267-89.

— — —. 1997. *On the Salt March: The Historiography of Gandhi's March to Dandi*. New Delhi: HarperCollins.

Yecies, Brian. 2008. "Planet Hallyuwood's Political Vulnerabilities: Censuring the Expression of Satire in *The President's Last Bang* (2005)." *International Review of Korean Studies* 5:37-64.

